

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ ОБРАЗЦОВ ВНЕШНОСТИ ДЛЯ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ ПО ПОРТРЕТУ

Соловьева Татьяна Владимировна

старший преподаватель кафедры Международного публичного права
Ташкентского государственного транспортного университета,
Министерство высшего образования, науки и инноваций Республики
Узбекистан

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20540581>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asrning yirik sotsiolog olimlaridan biri bo'lgan Pitirim Sorokinning "Sotsial va madaniy dinamika" asari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Mazkur asarda jamiyat va madaniyat taraqqiyotining asosiy qonuniyatlari, madaniy tizimlarning almashinuvi, sotsial o'zgarishlarning mohiyati hamda tarixiy taraqqiyot jarayonlari yoritilgan. Sorokin insoniyat tarixini madaniy qadriyatlarning o'zgarishi orqali tushuntirishga harakat qiladi. Asarda ideatsional, hissiy va idealistik madaniyat tizimlari, madaniy dinamika nazariyasi hamda madaniyatning din, san'at, axloq va ilm-fan bilan bog'liqligi keng tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada Sorokinning sotsiologiya faniga qo'shgan hissasi, uning ilmiy qarashlarining bugungi kundagi ahamiyati va nazariyasining ayrim kamchiliklari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Sotsiologiya, madaniyat, sotsial dinamika, ideatsional madaniyat, hissiy madaniyat, idealistik madaniyat, sotsial o'zgarish, qadriyat, ma'naviyat, sivilizatsiya, jamiyat, Pitirim Sorokin.

Abstract. This article analyzes the work "Social and Cultural Dynamics" by the famous sociologist Pitirim Sorokin. The article explains the laws of social and cultural development, the transformation of cultural systems, the essence of social change and historical development. Sorokin interprets human history through changes in cultural values. The article discusses ideational, sensate and idealistic cultural systems, the theory of cultural dynamics, and the relationship between culture, religion, morality, science and art. Furthermore, the article highlights Sorokin's contribution to sociology and the significance of his theory in modern society.

Keywords: Sociology, culture, social dynamics, ideational culture, sensate culture, idealistic culture, social change, spirituality, civilization, values, society.

XX asr sotsiologiyasi taraqqiyotida Pitirim Sorokin alohida o'rin egallaydi. U jamiyat taraqqiyoti, madaniyat rivojlanishi va insoniyat tarixidagi sotsial jarayonlarni chuqur ilmiy asosda o'rgangan yirik mutafakkirlardan biridir. Sorokin sotsiologiyani faqat jamiyatni tasvirlovchi fan sifatida emas, balki insoniyat taraqqiyotining ichki qonuniyatlarini ochib beruvchi ilmiy yo'nalish

sifatida talqin qiladi. Uning ilmiy qarashlari madaniyat, qadriyat, din, axloq va ijtimoiy tizimlarning o'zaro bog'liqligini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sorokinning eng mashhur asarlaridan biri "Sotsial va madaniy dinamika" hisoblanadi. Ushbu asar 1937–1941-yillarda to'rt jildda chop etilgan bo'lib, jahon sotsiologiyasi tarixidagi eng muhim ilmiy tadqiqotlardan biri sifatida baholanadi. Asarda insoniyat tarixidagi madaniy tizimlarning shakllanishi, rivojlanishi va inqirozga uchrash jarayonlari tahlil qilinadi. Olim jamiyat taraqqiyotini tushuntirishda madaniyatni asosiy omil sifatida ko'rsatadi. Sorokin fikricha, har bir jamiyatning rivojlanishi uning qadriyatlar tizimi bilan chambarchas bog'liq. Jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy jarayonlar madaniyat orqali shakllanadi. Shu sababli insoniyat tarixidagi barcha muhim o'zgarishlar madaniy tizimlarning almashinuvi bilan izohlanadi. Sorokin jamiyat taraqqiyotini tahlil qilishda tarixiy jarayonlarga keng yondashadi. U insoniyat tarixini oddiy siyosiy voqealar yoki iqtisodiy o'zgarishlar orqali emas, balki insonlarning dunyoqarashi va qadriyatlari o'zgarishi orqali tushuntirishga harakat qiladi. Olimning fikricha, jamiyatning haqiqiy mohiyatini tushunish uchun avvalo uning madaniyatini o'rganish zarur. Chunki madaniyat insonlarning fikrlashi, yashash tarzi, axloqi va ijtimoiy munosabatlarini belgilab beradi.

"Sotsial va madaniy dinamika" asarida Sorokin tarix davomida turli sivilizatsiyalar qanday rivojlanganini ilmiy asosda tahlil qiladi. U qadimgi Sharq, Yunon-Rim, o'rta asr Yevropa hamda zamonaviy g'arb jamiyatlarining madaniy taraqqiyotini solishtirib o'rganadi. Olimning fikricha, har bir tarixiy davr ma'lum bir madaniyat tizimiga asoslanadi va vaqt o'tishi bilan bir madaniyat turi ikkinchisi bilan almashinadi.

Sorokin o'z nazariyasida madaniyatni jamiyatning "ichki ruhi" sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, iqtisodiyot, siyosat yoki texnologiya jamiyat rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin, biroq jamiyat taraqqiyotining asosiy yo'nalishini madaniy qadriyatlar belgilaydi. Shu sababli u madaniyatni insoniyat tarixidagi eng muhim ijtimoiy hodisalardan biri deb hisoblaydi.

Olimning qarashlari bugungi globallashuv davrida ham katta ahamiyatga ega. Chunki zamonaviy jamiyatda texnologik taraqqiyot tezlashgani sari ma'naviy qadriyatlar, axloqiy muammolar va madaniy inqiroz masalalari dolzarb bo'lib bormoqda. Sorokin aynan shunday jarayonlarni oldindan ilmiy asosda tushuntirishga harakat qilgan olimlardan biridir.

Shu jihatdan "Sotsial va madaniy dinamika" asari nafaqat sotsiologiya, balki falsafa, tarix, madaniyatshunoslik va siyosatshunoslik fanlari uchun ham muhim

nazariy manba hisoblanadi. Asarda ilgari surilgan g'oyalar bugungi kunda ham jamiyat taraqqiyotini tushunishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Pitrim Sorokinning hayoti va ilmiy faoliyati. Pitirim Sorokin 1889-yilda Rossiya imperiyasida tug'ilgan. U yoshligidan ilm-fanga, ayniqsa jamiyat tuzilishi, tarixiy jarayonlar va inson xulq-atvorini o'rganishga katta qiziqish bildirgan. Sorokin dastlab huquqshunoslik va sotsiologiya yo'nalishlarida tahsil olgan bo'lib, bu unga keyinchalik jamiyatni ilmiy tahlil qilishda mustahkam nazariy asos bo'lib xizmat qilgan.

Ilmiy faoliyatining ilk bosqichida Sorokin Rossiyada ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda ham faol ishtirok etgan. U inqilobiy davr voqealarini kuzatib, jamiyatdagi o'zgarishlarni bevosita tajriba asosida o'rgangan. Biroq Rossiyadagi siyosiy vaziyat keskinlashuvi va ilmiy erkinliklarning cheklanishi sababli u mamlakatni tark etishga majbur bo'lgan. Keyinchalik u United Statesga ko'chib o'tib, o'zining ilmiy faoliyatini yangi sharoitda davom ettirgan. Amerikaga ko'chib kelgach, Sorokin ilmiy faoliyatini yanada kengaytirdi va Harvard Universityda sotsiologiya kafedrasida faoliyat yurita boshladi. U bu yerda nafaqat dars bergan, balki sotsiologiya fanining nazariy asoslarini rivojlantirishga ham katta hissa qo'shgan. Sorokin Garvard universitetida sotsiologiya bo'limining shakllanishi va rivojlanishida yetakchi olimlardan biri sifatida tanilgan.

Sorokin ilmiy faoliyatida juda keng qamrovli yondashuvga ega bo'lgan. U sotsiologiya bilan bir qatorda falsafa, tarix, madaniyatshunoslik, psixologiya va axloqshunoslik sohalarini ham chuqur o'rgangan. Uning ilmiy ishlari faqat nazariy tahlil bilan cheklanib qolmay, balki tarixiy faktlar va empirik kuzatuvlarga ham asoslangan.

Olimning eng muhim ilmiy yutug'i shundan iboratki, u jamiyat taraqqiyotini faqat iqtisodiy yoki siyosiy omillar bilan emas, balki madaniy qadriyatlar tizimi bilan tushuntirishga harakat qilgan. Sorokin fikricha, har qanday jamiyatning ichki tuzilishi va rivojlanish yo'nalishi uning madaniy "ruhiy asoslari"ga bog'liq bo'ladi. Ya'ni, insonlarning dunyoqarashi, e'tiqodi, axloqiy me'yorlari va qadriyatlari jamiyatning rivojlanish yo'nalishini belgilaydi. Shu sababli Sorokin sotsiologiyada "madaniy yondashuv" (cultural approach)ni kuchli ilmiy asosga aylantirgan olimlardan biri hisoblanadi. Uning qarashlari jamiyatni faqat sinflar kurashi yoki iqtisodiy tizimlar orqali tushuntiruvchi yondashuvlardan farq qiladi.

Sorokin hayoti davomida ko'plab muhim ilmiy asarlar yaratgan. Ular orasida "Sotsial va madaniy dinamika", "Jamiyat, madaniyat va shaxs", hamda "Altruistik

sevgi va ijtimoiy tartib” kabi asarlar alohida ahamiyatga ega. Bu asarlarda u insoniyat tarixidagi madaniy o‘zgarishlar, sivilizatsiyalar rivoji va ijtimoiy inqirozlar sabablarini chuqur tahlil qiladi.

Umuman olganda, Pitirim Sorokinning hayoti va ilmiy faoliyati sotsiologiya fanining rivojlanishida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. U jamiyatni kompleks tizim sifatida o‘rganish g‘oyasini ilgari surib, madaniyatni ijtimoiy hayotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin qilgan.

“Sotsial va madaniy dinamika” asarining mazmuni.

“Sotsial va madaniy dinamika” asari Pitirim Sorokinning eng yirik va mashhur ilmiy tadqiqotlaridan biri hisoblanadi. Ushbu asar 1937–1941-yillar oralig‘ida bir necha jild shaklida nashr etilgan bo‘lib, unda insoniyat tarixidagi madaniy tizimlarning shakllanishi, rivojlanishi, o‘zgarishi va inqirozga uchrash jarayonlari keng ilmiy asosda tahlil qilingan. Sorokin mazkur asarda tarixiy taraqqiyotning asosiy omili sifatida madaniyatni ko‘rsatadi va jamiyat rivojlanishini madaniy qadriyatlar almashinuvi orqali tushuntirishga harakat qiladi.

Asarning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, jamiyat taraqqiyotining markazida madaniyat turadi. Sorokin fikricha, insoniyat tarixidagi barcha yirik o‘zgarishlar, avvalo, insonlarning dunyoqarashi, qadriyatlari va e‘tiqodidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liqdir. Shuning uchun jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy yoki ijtimoiy jarayonlarni to‘liq tushunish uchun eng avvalo madaniyatni o‘rganish zarur bo‘ladi. Sorokin madaniyatni oddiy urf-odatlar yoki san‘at bilan cheklamaydi. Uning fikricha, madaniyat insoniyat yaratgan barcha moddiy va ma‘naviy boyliklarning umumiy tizimidir. Jamiyatdagi siyosat, iqtisodiyot, din, axloq, san‘at va ilm-fan kabi barcha ijtimoiy institutlar madaniyat asosida shakllanadi. Ya‘ni, har bir jamiyatning ichki mohiyati uning madaniy qadriyatlari bilan belgilanadi. Agar jamiyatning qadriyatlar tizimi o‘zgarsa, uning siyosiy tuzumi, iqtisodiy hayoti, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlari ham o‘zgaradi.

Sorokin asarda insoniyat tarixidagi turli sivilizatsiyalarni tahlil qiladi. U qadimgi Sharq davlatlari, Yunon-Rim sivilizatsiyasi, o‘rta asr Yevropa jamiyati hamda zamonaviy g‘arb davlatlari misolida madaniy tizimlarning almashinuvini tushuntirib beradi. Olimning fikricha, tarixiy taraqqiyot tasodifiy emas, balki muayyan qonuniyatlarga asoslangan jarayondir. Har bir tarixiy davr o‘ziga xos madaniy tizim bilan xarakterlanadi va vaqt o‘tishi bilan bu tizim boshqa bir madaniy shakl bilan almashinadi.

Asarda Sorokin jamiyat rivojlanishini faqat iqtisodiy omillar bilan tushuntiruvchi nazariyalarni tanqid qiladi. U insoniyat taraqqiyotini faqat ishlab

chiqarish yoki moddiy manfaatlar bilan izohlash yetarli emasligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, ma'naviy qadriyatlar, din, axloq va inson tafakkuri jamiyat rivojlanishida iqtisodiy omillar kabi muhim o'rin tutadi. Shu sababli Sorokin sotsiologiyada madaniyat omiliga alohida e'tibor qaratadi.

“Sotsial va madaniy dinamika” asarining yana bir muhim jihati shundaki, unda madaniyatlarning doimiy harakat va o'zgarishda bo'lishi ko'rsatib beriladi. Sorokin hech bir madaniyat abadiy hukmron bo'lib qolmasligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, jamiyat ma'lum vaqt davomida bir qadriyat tizimiga asoslanadi, keyinchalik esa bu tizim asta-sekin zaiflashib, uning o'rnini boshqa madaniy tizim egallaydi. Shu tariqa tarix davomida madaniyatlarning almashinuvi yuz beradi. Sorokin o'z asarida madaniyatni insoniyat hayotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin qiladi. Unga ko'ra, jamiyatning haqiqiy taraqqiyoti faqat texnika yoki iqtisodiy rivojlanish bilan emas, balki ma'naviy qadriyatlarning rivoji bilan ham belgilanadi. Agar jamiyatda ma'naviy inqiroz yuzaga kelsa, bu butun ijtimoiy tizimning beqarorlashuviga olib keladi.

Sorokinning madaniyat haqidagi nazariyasi: Pitirim Sorokin sotsiologiya fanida madaniyat masalasiga alohida e'tibor qaratgan olimlardan biri hisoblanadi. U jamiyat taraqqiyotini tushunishda madaniyatni asosiy omil deb biladi. Sorokin fikricha, insoniyat tarixidagi barcha muhim ijtimoiy o'zgarishlar madaniy qadriyatlarning o'zgarishi bilan bog'liqdir. Shu sababli u madaniyatni jamiyatning ichki mohiyatini belgilovchi asosiy kuch sifatida talqin qiladi. Sorokin madaniyatni inson tomonidan yaratilgan barcha moddiy va ma'naviy boyliklarning umumiy tizimi deb hisoblaydi. Uning nazariyasida madaniyat faqat san'at yoki urf-odatlar bilan cheklanmaydi. Olimning fikricha, insonning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, ilmiy tafakkuri, axloqiy qarashlari, san'ati va hayot tarzi ham madaniyatning tarkibiy qismlari hisoblanadi. Demak, madaniyat jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi murakkab ijtimoiy tizimdir. Sorokin jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar ham madaniyat bilan chambarchas bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Agar jamiyatning qadriyatlari o'zgarsa, uning siyosiy tizimi, iqtisodiy hayoti va ijtimoiy munosabatlari ham o'zgaradi. Shu sababli Sorokin jamiyat rivojlanishini tushuntirishda madaniy omillarga katta ahamiyat beradi.

Olim insoniyat tarixidagi madaniyatlarni uch asosiy turga ajratadi. Bular — ideatsional madaniyat, hissiy madaniyat va idealistik madaniyatdir. Sorokin fikricha, tarix davomida ushbu madaniyat turlari bir-biri bilan almashinib boradi va jamiyat taraqqiyotining yo'nalishini belgilaydi.

Ideatsional madaniyat: Idealistik madaniyat ideatsional va hissiy madaniyat o'rtasidagi muvozanatni ifodalaydi. Sorokin bu madaniyat turini eng mukammal va barqaror tizim deb hisoblaydi. Chunki unda insonning ham ma'naviy, ham moddiy ehtiyojlari hisobga olinadi.

Idealistik madaniyatda ilm-fan va ma'naviyat bir-biriga qarama-qarshi qo'yilmaydi, aksincha ular o'zaro uyg'un holda rivojlanadi. Bunday jamiyatlarda axloqiy qadriyatlar saqlangan holda ilmiy va texnologik taraqqiyot ham davom etadi. Insonlar moddiy farovonlikka intilish bilan birga ma'naviy kamolotga ham e'tibor beradilar.

Sorokin fikricha, idealistik madaniyat jamiyatning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlay oladi. Chunki bunda iqtisodiy taraqqiyot axloqiy qadriyatlar bilan uyg'unlashadi. Natijada jamiyatda ijtimoiy birlik, ma'naviy muvozanat va barqarorlik yuzaga keladi.

Umuman olganda, Sorokinning madaniyat haqidagi nazariyasi sotsiologiya fanida muhim o'rin egallaydi. U madaniyatni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida tushuntirib, insoniyat tarixidagi o'zgarishlarni madaniy qadriyatlarning almashinuvi orqali izohlaydi. Shu jihatdan uning nazariyasi bugungi kunda ham sotsiologiya, madaniyatshunoslik va falsafa fanlari uchun muhim ilmiy manba hisoblanadi. **Madaniy dinamika nazariyasi:** Pitirim Sorokinning sotsiologiya faniga qo'shgan eng muhim ilmiy hissalaridan biri uning madaniy dinamika nazariyasi hisoblanadi. Ushbu nazariya orqali Sorokin insoniyat tarixining rivojlanish qonuniyatlarini tushuntirishga harakat qiladi. Olimning fikricha, tarix doimiy harakat va o'zgarish jarayonidan iborat bo'lib, jamiyat taraqqiyoti bir xil yo'nalishda emas, balki ma'lum davriy almashinuvlar asosida rivojlanadi.

Sorokin jamiyat taraqqiyotini faqat iqtisodiy yoki siyosiy omillar bilan izohlashni yetarli deb hisoblamaydi. Unga ko'ra, tarixdagi asosiy o'zgarishlar insonlarning qadriyatlari, dunyoqarashi va madaniy tizimlarining almashinuvi bilan bog'liqdir. Shu sababli jamiyatning rivojlanish jarayonini tushunish uchun eng avvalo uning madaniy asoslarini tahlil qilish zarur bo'ladi. Sorokin madaniy dinamika nazariyasida jamiyatlar ma'lum bosqichlar asosida rivojlanishini ta'kidlaydi. Ba'zi davrlarda ma'naviy va diniy qadriyatlar jamiyat hayotida ustun bo'ladi. Bunday bosqichlarda insonlar ruhiy kamolot, axloq va e'tiqodga katta ahamiyat beradilar. Ayrim davrlarda esa moddiy manfaatlar, ilm-fan va texnologiya rivoji asosiy o'ringa chiqadi. Yana ba'zi tarixiy bosqichlarda esa ma'naviy va moddiy qadriyatlar o'rtasida muvozanat yuzaga keladi. Sorokin ushbu jarayonni "madaniy sikl" deb ataydi. Uning fikricha, insoniyat tarixi aynan shu siklli almashinuv asosida rivojlanadi. Jamiyat avval ideatsional

madaniyat bosqichida bo'ladi. Bu davrda diniy va ma'naviy qadriyatlar ustunlik qiladi. Keyinchalik idealistik madaniyat shakllanadi va unda ma'naviyat bilan moddiy taraqqiyot o'rtasida muvozanat yuzaga keladi. So'ng hissiy madaniyat kuchayadi va moddiy manfaatlar jamiyat hayotining markaziga chiqadi. Sorokin fikricha, hissiy madaniyat uzoq vaqt davom etsa, jamiyatda ma'naviy inqiroz boshlanadi. Insonlar moddiy boylik va qulaylikka haddan tashqari berilib ketadilar, natijada axloqiy qadriyatlar zaiflashadi. Bu esa jamiyatning ichki barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday vaziyatda jamiyat asta-sekin yana ma'naviy qadriyatlarga qayta boshlaydi va yangi madaniy bosqich shakllanadi. Olimning nazariyasiga ko'ra, tarix to'g'ri chiziq bo'ylab rivojlanmaydi. Ya'ni insoniyat doim bir xil taraqqiyot yo'lidan bormaydi. Aksincha, tarixda ko'tarilish, inqiroz va yangilanish jarayonlari takrorlanib turadi. Sorokin aynan shu jihat bilan tarixni chizikli taraqqiyot sifatida tushuntiruvchi nazariyalardan farq qiladi. Madaniy dinamika nazariyasining muhim tomonlaridan biri shundaki, Sorokin jamiyat taraqqiyotida ma'naviyatning rolga katta ahamiyat beradi. U texnika va iqtisodiyot rivojlangan jamiyat ham ma'naviy qadriyatlar zaiflashsa, inqirozga yuz tutishini ta'kidlaydi. Shu sababli olim jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun moddiy va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat muhim ekanligini qayd etadi.

Sorokinning san'at va ilm-fan haqidagi qarashlari

Pitirim Sorokin san'at va ilm-fanni ham jamiyat madaniyatining muhim tarkibiy qismlari sifatida tahlil qiladi. Uning fikricha, har bir tarixiy davrning san'ati, ilm-fani va falsafasi o'sha davrning madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Shu sababli san'at va ilm-fan jamiyatdagi madaniy o'zgarishlarni tushunishda muhim manba hisoblanadi.

Sorokin san'atni jamiyatning "ruhiy oynasi" deb hisoblaydi. Ya'ni san'at orqali jamiyatning ichki dunyosi, qadriyatlari va dunyoqarashi namoyon bo'ladi. Agar jamiyatda diniy va ma'naviy qadriyatlar ustun bo'lsa, san'at ham ilohiy va ruhiy mavzularga yo'naltiriladi. Bunday davrlarda rassomlik, me'morchilik va adabiyotda diniy ramzlar va ma'naviy g'oyalar asosiy o'rinni egallaydi. Masalan, o'rta asr Yevropa san'atida diniy mavzular ustun bo'lgan. Cherkovlar, ibodatxonalar va diniy tasvirlar san'atning asosiy yo'nalishini tashkil qilgan. Bu holat o'sha davrning ideatsional madaniyatga asoslanganligini ko'rsatadi. Hissiy madaniyat davrida esa san'atning mazmuni o'zgaradi. Bunday jamiyatlarda real hayot, moddiy dunyo, insonning kundalik ehtiyojlari va hissiyotlari san'atning asosiy mavzusiga aylanadi.

Xulosa.

Pitirim Sorokinning “Sotsial va madaniy dinamika” asari XX asr sotsiologiyasi taraqqiyotida alohida o‘rin egallagan yirik ilmiy tadqiqotlardan biri hisoblanadi. Ushbu asarda olim jamiyat va madaniyat taraqqiyotining ichki qonuniyatlarini chuqur tahlil qilib, insoniyat tarixidagi madaniy tizimlarning shakllanishi, rivojlanishi va almashinuv jarayonlarini ilmiy asosda tushuntirib beradi. Sorokin tarixiy taraqqiyotni faqat siyosiy yoki iqtisodiy omillar bilan emas, balki madaniy qadriyatlarning o‘zgarishi orqali izohlashga harakat qiladi. Shu jihatdan uning qarashlari sotsiologiya fanida yangi ilmiy yondashuv sifatida katta ahamiyat kasb etadi.

Asarda ilgari surilgan ideatsional, hissiy va idealistik madaniyat haqidagi nazariyalar insoniyat tarixidagi turli davrlarning mohiyatini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Sorokin har bir jamiyat ma’lum bir madaniy tizim asosida rivojlanishini, vaqt o‘tishi bilan esa bu tizimning boshqa bir madaniyat turi bilan almashinishini ko‘rsatib beradi. Uning fikricha, tarix doimiy harakat va o‘zgarishdan iborat bo‘lib, jamiyat taraqqiyoti ma’naviy va moddiy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabat bilan belgilanadi.

Sorokin ayniqsa ma’naviyat masalasiga katta e’tibor qaratadi. U jamiyat faqat moddiy taraqqiyot orqali rivojlana olmasligini, insoniyat uchun axloqiy qadriyatlar, din, ma’naviyat va insoniylik ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi. Olimning fikricha, ilm-fan va texnologiya qanchalik rivojlanmasin, agar jamiyatda ma’naviy qadriyatlar zaiflashsa, ijtimoiy inqiroz yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli u jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun moddiy va ma’naviy taraqqiyot o‘rtasidagi muvozanatni saqlash zarurligini alohida qayd etadi.

“Sotsial va madaniy dinamika” asarining yana bir muhim jihati shundaki, unda madaniyat jamiyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin qilinadi. Sorokin madaniyatni inson hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi murakkab tizim deb hisoblaydi. Uning fikricha, siyosat, iqtisodiyot, din, san’at, ilm-fan va axloq bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning rivojlanishi madaniy qadriyatlarga tayanadi.

Sorokinning ilmiy qarashlari bugungi globallashuv davrida ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Hozirgi zamonda texnologik taraqqiyotning tezlashuvi, ommaviy madaniyatning kuchayishi va ma’naviy muammolarning ko‘payishi Sorokin nazariyasining naqadar muhim ekanligini yana bir bor ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, zamonaviy jamiyatda insoniy qadriyatlarni saqlash, ma’naviy inqirozning oldini olish va madaniy muvozanatni ta’minlash masalalari uning qarashlari bilan bevosita bog‘liqdir.

Shuningdek, Sorokin nazariyasi sotsiologiya fanining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. U madaniyat sotsiologiyasi yo'nalishining shakllanishiga muhim hissa qo'shdi hamda tarixiy jarayonlarni keng qamrovli tahlil qilish usulini ishlab chiqdi. Uning ilmiy ishlari keyingi davr sotsiologlari va madaniyatshunoslari uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qildi.

Umuman olganda, Pitirim Sorokinning "Sotsial va madaniy dinamika" asari insoniyat tarixidagi madaniy jarayonlarni chuqur ilmiy asosda tahlil qilgan yirik ilmiy meros hisoblanadi. Ushbu asar nafaqat sotsiologiya, balki falsafa, tarix va madaniyatshunoslik fanlari uchun ham muhim nazariy manba bo'lib qolmoqda. Sorokinning madaniyat va jamiyat haqidagi qarashlari bugungi kunda ham insoniyat taraqqiyotini tushunishda katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Используемая литература:

- 1.Булгаков В.Г. О современной классификации признаков походки человека в криминалистике // Вестник криминалистики. 2007. — № 4.
- 2.Булгаков В.Г. Основы криминалистического исследования динамических признаков человека: монография / М., 2009.
- 3.Зинин А.М., Подволоцкий И.Н. Габитоскопия: Учебное пособие, — М.: Юрлитинформ, 2006.
- 4.Зинин А.М., Подволоцкий И.Н. Ошибки судебной портретной экспертизы / Судебная экспертиза: типичные ошибки. / Под ред. д.ю.н., проф. Россинкой Е.Р. М.: Проспект, 2012.
- 5.Китаев Н.Н., Негреева М.Б., Шендеров В.А. Идентификационные возможности биомеханической экспертизы в криминалистике // Вестник криминалистики. 2007. — № 2(22).
- 6.Шухин М.Н., Косыгин О.А., Яковлев А.Н., Яровой С.П., Еремин С.Б. Применение цифровых технологий при производстве портретной экспертизы: учебное пособие. – М.: Центром, 2010..